

ՔԱՐԱՔԱՆՆԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ Գ

1. Ծարսաղար:

Քանի մը անգամ խօսուեցաւ Հանգեսի
մէջ այս նորագիւտ բառին վրայի, Վերջնին ան-
գամ թէ. Յ. Թիրեաբեկան մասնաւոր յօ-
դուածի մը մէջ քննութեան առևլով այս բառը,
կը հասկածի թէ ուղղի և արդեօք բառին ըն-
թերցում եւ թէ արդեօք ուղղելի չէ բորոշուր-
թը բորոշուրթ կամ պարունակութ. Այսախի սրբազնու-
թեան մը կամ պարունակութ եւ անդեկ չկայ, որպէսին վե-
շտրուց մէկ անգամ եւ միայն մէկ հետեւակի
գով գործածուած ձեւ մը չէ, այլ բազմաթիւ
անգամներ գործածուած է, միշտ միւսնոյն ձեւով-
հման. Թղթոց գիրը, եզ 150, 168, 170,
ութա. Բ. Եզ 60, 61—62, 64:

թիրեաբեան այսպիսի սրբագրութեամբ
 կը մտածէ կցել բառո պարզական սălă̄r-i-băr
 ձեւին (որ Հ. Աշխեան յիշած էր՝ Spiegelեն
 առնլով) եւ երկուքը միասին հանել պար. բăr,
 բăr = հայ. բէրէ, բորէ բառերէն: Խոյց իրօք
 սălă̄r-i-băr ամենեւին գործ չունի առօնց հետեւ
 կը ծագի բarb “գուր, բառէն: Ասիկա իրանեան
 դար “գուր, բառէն հիւսապային գաւառական
 մէկ ձեւն է, որ մինչեւ այսօր ալ կննդանի է
 զանազան բարպառներու մէջ. ինչ. գրդ. բarb,
 աղջան. var, վախի բarb, քաշ բarb, եր, ամենափ
 բarb, հայ բոշայբէն բորէ “գուրու, բորէն “գուրս,
 արտաքս. (Հմին. Հիւալ. Pers. Stud. 116, 166,
 Arm. Gramm. էջ 11, Horn, Grundr. էջ 120,
 Gauthiot, MSL 17, 144 եւ Meillet, MSL 17,
 246): Ասէ կը ծագին նաև հայ. բորողուն,
 բորողութ, բորուոր: Բայս այս սălă̄r-i-băr կը
 նշանակէ “գունապանապեա, մէծ բարպառն:

2. *Snusförföring:*

Պոլսաց բարբառով խախուռ Մեծ պահքի
յայտնի Նշանակն է: Այս Նշանակն է՝ զրահի
համ սազի և փետուր անցուցած խոչըն-
գլուխ մը սոխ, զդր Մեծ Պահքին՝ տանը առաս-
տակած կը կախին: Իրաքանչիւր շարաթ մէկ
փետուր կը պոկն անկէ, որով պահքէն քանի-
շարաթ անց համ զատկին գետ քանի շարաթին:
մասած ըլլալը զիւութեամբ Հիմացայի: Պո-
կուած փետուրներուն համար աղաքը կը խարեւի-
թէ թուզունց տարաւ: (Ընդգրաձակ Նկարագրու-

թիւնը տես Փորձ, բ տարի, II. էջ 289, Բիւրակն, 1898, էջ 184).

Միւս գտառականներուն մեջ այս առարկային համար կը գտնենք սիոներ (ըստ Խոր Հայկ, Բառու), սիլվան (Ալքըբանդրապաշ, Անապալքառապաշ), սիւն (Աթաղիսա), սիւուլ (Բաղեցերեւեան, Կոր Բայազիմ, Վան), բիկուուլ (Բայրեմբեր), խուլանին (Բիշիմանիսիր, Գլիբ), խուլանին (Արևիմանիսիր, Գլիբ), խուլանին (Արևիմանիսիր, Գլիբ)։ Խուլանին (Արևիմանիսիր, Գլիբ), խուլանին (Արևիմանիսիր, Գլիբ), պահան-առավուն (Բիշիմանիսիր), մեծ-պահուն (Երջանկավա), մահանա (Բայրեմբեր), Նորիման (Բայրեմբեր), Նորիման-Նորիման (Բայրեմբեր), Պահան-առավիլեաններ)։ Խնուսի մեջ կը գործածուի ոռանց-ողի ձեւը, որ կազմուած է թրլք. օրուն պահճ, ծոմը եւ զեի պահճոյ բառերեւ։ Միւս բառերուն մեկնութիւնը ինձ ծանօթ չէ։

Τοντονιαν, Σωτήρας Σπύρης 45 Λαζαρέτο
γιατί πάρεκεν, ζήδην, γν. μιρμολόχη, μαρμολούχετον
“αξέρει” βρετσωδή απρωτικών, θυρωποίτικα,
μορμολόττω, μορμολόττομαι, μορμώσομαι “φωτι-
σθήτη”, μορμώ “απρωτικών, μηδαπωνές, θυρ-
ωποίτικη”.

Ըստ այսմ մոռմոռողք նախապէս ըմբըռ-
նուած է իրը ոգի մը, որ պահքը աւրողները
պիտի պատճէր (անշուշտ փոքրերը խաբելու
համար):

Մեր բարին հետ նցյ է մոքմառու (Բիւթանիա) "լուս ու մաննչ, քիթը կախած, առառամ տինուր, օք. ին, մոքմառու նորիք ես:

3. Ակրտել = Ժարճել:

Այս երկու բառերուն ցեղակցութեան վրայ շատոնց արդէն մատնաիրչ եղած են Նոր Հայկ. Բառ. եւ մանաւանդ Տերվիշեան, Ալե-արմենիս ք. էջ 30 եւ Հնգեր. Նախալ. էջ 70, 99; Այս ցեղակցութիւնը հաստատել կուզեմ են ալ ի եւ է այսներուն Ծորդութեան համար կը յիշեմ իմ մէկ յօդածած (ՀԱ 1909, էջ 159—160), առ մէջ մերած եմ 18 օրի-նակ, որոնց մէջ եւ ի բար կը փոխակեն: Առանց վրայ աւելցնել պէտք է նաև հոգու = յն. սխրածուն, որոնց համեմատութեան վրայ խօսած եմ ՀԱ 1908, 123: Այսպէսով ի եւ է ձայներուն Ծորդութեան օրինանիերուն թիւը կը համի բանի:

Նշանակութեան տարբերութիւնը զարմանալի երեւալու չէ, որովհետեւ նյոյն առնչութիւնը կը գտնանք նաև այլուր. գոթ. ճայրյան կը նշանակէ «միրճել. 2. Ակրածել. այս կրկնին իմաստներէն գերմաներէնի մէջ պահուած է

միան վերըննը (taufen)։ Ասկէ զատ հայերէնի մէջ ալ կրանք գտնել դրուել սխորասու զելու նշանակութիւնը։ Հման։ Տիրակացւոյն (ապ. ուսակ. էջ 43) հետեւեալ հատուածը։ «Յառաջ ժամանակա մարդք իմաստասկըր ողբ զանձնի իրեանց։» Ետոն ի գետքումն երկային սխորաթեանն։ Իսկ վարդապետ եկեղեցւոյ կարգի ուսումնակիրութեան զանձնինս սուեալ՝ աղջին ընդ ամենայն Ֆրնտօֆիւնս, պահէլով զատաւուածային հաւասար մկրտեցան ի խոր գիտութեան։»

Սյա քառերուն առթիւ տրուած ստոգա-
բանութիւնները հետեւալներն են. Նոր Հայկ-
բան. կը մացնէ Գիւե, Խորտով քառերուն.
Տերվիշեան (անդ) երկուքն ալ Գիւե, Խոր-
մատեն կը հանէ: Հիւնքրիպոգիւնեան՝ Գրտեւ
կը հանէ Տարբեցն, խոկ Գրտեւ = լո. *mergo*,
immergeo = լնկղմել, լուանալ.՝ Pedersen, Հայ-
դր. լեզ. Էջ 227 Գրտեւ բային արմատը կը
դնէ չի, որ կը համեմատէ հազ. տօկու՞ ինձնու՞ն-
տօկողու՞ թրլցել, բառերուն հետ. Մառ, Մկրտ-
չացն, Վշշուն, 1911, էջ 89 Գրտեւ բառն
արմատը կը դնէ սեմահուն իրու կարելու, որով
Գրտեւ կը հատուի թլիփտուելու գաղափարին:
Ալեք մեկնութենէն կ'երեւայ թէ ինչըքան ան-
սոյցդ է Մառի ստոգաբանութիւնները Գրտեւ
բառի մասին, որ ոչ մեկ կազ ունի թլիփտուելու
հետ, և ջարի մեջ լնկղմելու գաղափարին
հետ կապուած է, իրբեւ երկրորդ ձեւ մը
մերժի բային:

4. *Obwohl*:

Այս բառը մէկ անգամ գործածուած է
Մաքիստրոսի "ՄԵԾ ԵՆ ԳՐՈՒՅԻ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՌԱ-
ՆԱԿՈՐԻՒ ԱՔԸ (ապ. ՎՃԵՆԵԿԻ, ԷՒ 51—52),
Պետրոս առաքելացն ուրացութեան առթիւ,
ՀՅԵՆԵԿԻ ձեւով.

Յանկարծ ամ պոլ առէ, ոս ի ցեղէն Գայիկէն,
Ակայ իւր բանին զայ, Խօսքին յայտնի զգաւոտին.
Ենց նոս ի խարսիւն, առէ. Հզիսմէն զնէն առաջ
կին ամ պոլ առէ եւնի յանդիմանան զինք ի առէ
Եկան այնք եւնէ՝ Տես, ժիշտ իւր բանին,
Ուստի հաս խօսքին, ոս նոս իւր հաս սբրիստին:

“Կախ նկատենք որ եւէ բառը բոլորովին սխալ է, պէտք է ուղղել երեւ սեկաւ, (օր այն ժամանակ ծանօթ ու աղիկ ձեւ մըն էր) եւ ամ բոլղ առող կարդալ Հետեւեալ ձեռով. Կի՞ ոճի այլ անդ երեկ, յանդիմանեաց զինքն ի տեղին (ուրիշ կի՞ն մ'ալ եկաւ հոն եւ յանդիմանեց զան այնտեղ):”

Նիշ բառը Կոր Հայկ, եւ Առձ. Բառ. Կը
մենեն շդիսցող, անցէտ, ագէտ, ի իրեն
պար. օ՛ Աղահ “ակահ, գիտուն”, բառին բացա-
սահանեն՝ օ՛ Ան ողահ “ացէտ”, Հիւպշման չի-
յիշեր իր գերասիանութեան մէջ:

Առաջին նշուն "տգեսու իմաստ մը բնաւ յարմար չէ տեղին. Այս ույլ էվլ- ն, նշուն վեցոց իշխ բանի, երբ այս բանը իմացաւ, տգես չմնաց իր խօսքին! անմիտ է:

Ըստ ին կան բառը պետք է գնել պր. Տէ:
ուղարք, որ կը նշանակէ “հայեացք”, բայց նաև
“պահպանութիւն”, հմատ. ուղարձն “պահպա-
նուն”, ոճով կ'ըստի ուղիդ ճաշտ “պահունել,
պահել, պահպանել”, ասկէ ուղարձնած “պահ-
պանութիւն, աւանդ”, ուղարձն “պահող”, եւն.
Ըստ այս հայերենի մէջ ալ նշուն իւն “պահել”:

Աերի խօսքը կը Թարգմանուի ուրեմն՝
“Երբ այս բանը լսեց, իր խօսքին հաստատ
չվաց, (այսինքն երբ պետքու այն կնոջ յան-
դիմանութիւնը լսեց, ուրացաւ Քրիստոս, չպա-
հց այն խօսաւում՝ որ տուած էր Անոր, թէ
մինչեւ մահ իսկ չպիտի ուրանայ զնի):”

Նոր - Նախիջնական:

ՀՐԱՉԵԱՑ ԱԺԱԽԵԱՆ

Ա Ա Յ Ե Վ Ա Գ Ի Ց Ա Կ Ա Խ

ՅՈՒԹԵԿ ԵՐԲՈՎՈՎՈՎՆ-ՀԱՅԿԱՎՈՎՆ ՀՊ-
ՑԱՐԾՎՈՒԹԵԱՆՑ 1896—1910

(C - p - - 2 - 1 - 0 - 8 - 1 - 1 - 1)

*1989. Rohrbach P. — Am Tigris: Die Hilfe
1901. Nr. 1.

*1990. — — Die Armenier und Kurden: Verh.
Ges. f. Erdk. u. B. 27 (1900), p. 128—133.

1991. — — Armenische Gewalttaten: Der christl. Orient 4 (1903), p. 92—93.

[Սպանութիւն Մուկուայի սեղանաւոր Զամքու-
րովին եւ յարձակում Օրմաննան պատրիարքին վրայ:]

*1992. — — Armenische Reise: Die Zeit (Berlin) 1901, Nr. 9.

1993. — Aus dem dunkelsten Armenien: Neues Wiener Arzt, 1911, Nr. 2848.
[Հայկական ջարողութեալ պարուած նաևսկ մը Մը Ս. Գոլասահի մանուկ:]

*1994. — — Aus Turan und Armenien: Preuss. Jahrb. 89, p. 53—82, 256—284, 431—469; 90, p. 101—132, 280—310, 437—486.